

УДК 327.5 (045)

Босюк К. С.

Національний авіаційний університет, Київ

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

Стаття присвячена аналізу особливостей сучасних міжнародних конфліктів. Автор статті визначає основні тенденції розвитку міжнародних конфліктів сучасності та оцінює ефективність традиційних методів управління сучасними міжнародними конфліктами.

У сучасній світовій політиці явища, так чи інакше пов'язані з конфліктами, є чи не найпомітнішими. І хоч знайомих нам з історії міждержавних війн поменшало, а деякі регіони насолоджуються тривалим миром, – проблематика міжнародного конфлікту не втрачає своєї важливості.

Актуальним є дослідження особливостей сучасних міжнародних конфліктів, адже вони мають безліч нових аспектів, які з'явилися останнім часом. З припиненням існування біполярної геополітичної системи вагомим аспектом сучасних міжнародних відносин стала зміна структури конфліктогенних чинників світового розвитку: чимало тривалих міжнародних конфліктів, які раніше підживлювалися протистоянням СРСР і США, тепер підтвердили або й розширили, радикалізували свої позаідеологічні складові.

Таким чином, мета даної статті – визначити особливості сучасних міжнародних конфліктів. Хронологічні рамки дослідження – 1990-2010 рр. Вибір даного періоду часу зумовлений існуванням тези, згідно з якою трансформація біполярної системи міжнародних відносин значно вплинула на характер міжнародних конфліктів. Виявлення особливостей сучасних міжнародних конфліктів та їх порівняння з міжнародними конфліктами періоду «холодної війни» надасть змогу спростувати чи підтвердити вищезазначену тезу.

Джерельною базою наукового дослідження стали монографії вітчизняних і зарубіжних вчених, які присвячені дослідженню сучасних міжнародних конфліктів: Здравомислова А.Г., Манойло А.В., Капітоненко М.Г., Неймана Е., Воронюк М.О., Лебедевої М.М., Расмусена Д.Л., Черноудової М.С., ін.; публікації інститутів з підтримання миру та дослідження конфліктів (Стокгольмського міжнародного інституту з дослідження миру, Гейдельберзького інституту з дослідження міжнародних конфліктів, Інституту з підтримання миру США).

В процесі наукового дослідження використовувались загальні принципи наукового дослідження, до яких можна віднести історичний, те-

рмінологічний, системний. Застосування низки спеціальних методів наукового дослідження, таких як ретроспективний та прогностичний, виявилось результативним. Метод прогнозування знадобився при розробці припущень щодо перспектив врегулювання сучасних міжнародних конфліктів. Ретроспективний метод полягав у вивченні тенденцій, які мали місце в міжнародних конфліктах до становлення постбіполярності.

Завершення холодної війни у зв'язку із розпадом соціалістичного табору та Радянського Союзу призвело до дискусій щодо перспектив світової політики в нових умовах. В західній та вітчизняній літературі висвітлювалися протилежні точки зору стосовно впливу системних змін на характер міжнародних конфліктів. Першою концепцією, оптимістичною за своєю сутністю, була концепція американського політолога Ф. Фукуями. Він стверджував, що глобальне ідеологічне протистояння між лібералізмом та комунізмом завершилося перемогою лібералізму, настав кінець історії. Вчені А. Кінг та Б. Шнайдер у своїх наукових працях висловлювали іншу точку зору: «завершення холодної війни і послаблення напруженості між Сходом і Заходом відкрили клапани світового парового котла і дозволили прихованим конфліктам перетворитися у відкриті, а довго придушуваним прагненням – виявитися в повній мірі» [3; с. 67]. Не вважав безконфліктною епоху постбіполярності американський політолог С. Хантінгтон. Він виступив зі статтею «Прийдешнє зіткнення цивілізацій?» (1993), лейтмотивом якої стала теза про те, що якщо ХХ століття було століттям зіткнення ідеологій, то ХХІ століття стане століттям зіткнення цивілізацій чи релігій. На думку Хантінгтона, основні питання міжнародного значення зачіпають відносини між цивілізаціями, а не між наддержавами, що спостерігалось в період холодної війни.

Незважаючи на існування протилежних думок стосовно природи сучасних міжнародних конфліктів, серед вчених-дослідників і політологів, все ж таки існують помітні тенденції розвитку, які притаманні сучасним міжнародним конфліктам.

По-перше, відбуваються зміни у структурі міжнародного конфлікту: коло суб'єктів (сторін) міжнародного конфлікту стає ширшим, продовжує існування тенденція руйнування монополії держави у сфері міжнародних конфліктів. Ініціаторами та сторонами конфліктів є національно-визвольні рухи, терористичні угруповання, сепаратистські сили, та, цілком реально, окремі індивіди. «Феноменальна «сила слабких» виявляється в їх здатності шантажувати великі держави та міжнародні організації, нав'язувати їм власні правила гри» [1; с. 211].

Поширення кримінальних, терористичних угруповань, транснаціональних угруповань призводить до переважання групових інтересів над національними, що становить значну небезпеку для людства. Формується подвійна система управління світовими процесами: номінальна, яка представлена державами, що втрачають контроль над ситуацією, та реальна система (тіньова), вплив якої зростає, вона здатна спрямовувати дії першої. Таким чином, дві суперечні системи перетинаються. Це, в першу чергу, пов'язано з асиметричним характером сучасних міждержавних конфліктів. Розпад біполярної системи забезпечив існування єдиної наддержави із значним військовим потенціалом, перевершити який не може жодна держава. В результаті того, що останнім часом конфлікти ведуться проти держав, які не можуть дати адекватну військову відповідь (Ірак, Афганістан), відповідно відбувається пошук слабких місць в сильного супротивника. Виник «парадокс супердержави», який говорить про те, що розвиток західного суспільства робить його вразливішим перед асиметричними загрозами, такими як тероризм, змушує його відмовлятися від звичного життя (події 2001 р. зумовили прийняття Патріотичного Акту, що обмежив демократичні права американців).

За сферою суперечностей найбільш розповсюдженими є ідеологічні конфлікти. Згідно із статистичними даними, наданими Гейделберзьким інститутом із дослідження конфліктів, їх частота у сучасному світі порівняно велика [10]. «Міждержавні конфлікти змінюються міжетнічними, міжконфесійними, котрі часто відбуваються в рамках однієї держави, але мають міжнародні наслідки. Важливим питанням стає збереження цінностей та національної ідентичності, трансформація яких на сьогодні є основною метою політичної агресії» [6; с. 28]. Частина з цих конфліктів виявляється в явній насильницькій формі - погроми в європейських країнах в кінці

2005 р., організовані вихідцями з африканських країн та країн Близького Сходу, озброєні дії Ізраїлю в південній частині Лівану в 2006 р., тощо. Інші конфлікти обмежуються лише словесними баталіями – «карикатурний скандал», пов'язаний з публікаціями у європейській пресі карикатур на пророка Мухаммеда; університетська лекція Папи Римського у вересні 2006 р. (він з посиланням на візантійського імператора сказав про насильство ісламу), яка викликала бурхливу негативну реакцію мусульман [4; с. 108].

За засобами ведення у сучасному світі переважають незбройні міжнародні конфлікти. Кількість міжнародних збройних конфліктів зменшується. «У 2008р. у 15 регіонах світу точилося 16 крупних збройних конфліктів. Якщо в 1999р. їх кількість складала 21, то надалі вона зменшилася. Протягом 1999-2008рр. з 34 крупних збройних конфліктів міждержавними були лише три: між Еритреєю та Ефіопією (1998-2000рр.); Індією і Пакистаном (1997-2003рр.); Іраком і США та їх союзниками (2003р.). У перших двох предметом протиріч була територія, у третьому – влада» [8; с. 66]. Попри певний спад крупних збройних конфліктів протягом попереднього десятиріччя, у той же період спостерігалася зворотна тенденція зростання одностороннього насильства. UCDP визначає одностороннє насильство як «навмисне застосування збройної сили проти мирного населення урядом чи офіційно визнаним угрупованням, що спричиняє не менше 25 смертей протягом календарного року» [8; с. 37-38]. «У проміжок часу від 1997р. до 2006р. суб'єкт одностороннього насильства, який найчастіше вдавався до нападів і спричинив найбільше жертв серед цивільного населення протягом одного календарного року (особливо 1998р.), був Уряд Афганістану. Друге і третє місця за цими показниками посідали уряди Руанди і ДРК, відповідно. Аль-Каїда (недержавний суб'єкт) посіла третє місце (у 2001р.)» [8; с. 66].

Видозміненими є також незброєні міжнародні конфлікти інформаційно-пропагандистського характеру. «Сьогодні в результаті стрімкого розвитку нових політичних технологій, заснованих на парадигмі інформаційної переваги, в сучасних політичних конфліктах виникла й оформилася нова стадія, – інформаційно-психологічна війна, що займає проміжну ланку між стадією переговорів і збройним зіткненням, є в конфлікті «поворотною точкою» – від мирної фази до збройного протистояння». Прикладом такого використання психологічного впливу на конфлікти є

військові операції кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Іраку, Афганістані, Гаїті, Сомалі, на Балканах [7; с. 596-597].

Виникають також труднощі під час класифікації міжнародних конфліктів за масштабом, адже зникають межі між внутрішньодержавними та міжнародними конфліктами. «ХХІ століття стало полігоном для розосереджених воєн хронічного характеру, які не так просто відрізнити від періодів миру, і одночасного стирання меж між такими поняттями, як «національний» і «міжнародний»» [11]. На перший план виходять регіональні конфлікти з їх здатністю залучати до своєї сфери сусідні регіони, що руйнує їх дієві системи колективної безпеки. Таким чином, змінюється масштаб конфлікту – регіональне протистояння стає міждержавним, під час залучення до конфлікту інших міжнародних акторів відбувається перехід до міжнародного конфлікту.

Якщо взяти до уваги статистику стосовно частоти міжнародних конфліктів, то можна помітити, що ще з 1945 р. існує тенденція збільшення їх кількості. Нова постбіполярна система міжнародних відносин внесла суттєві зміни у характер міжнародних конфліктів. Проте, частота конфліктів зростає, як і раніше. Ця тенденція продовжує існувати [10].

Найнагальнішою потребою міжнародного співтовариства, як і кожної окремої держави, є адаптація до змін, які привнесли конфлікти нового покоління, задля забезпечення національної та міжнародної безпеки. У сучасному світі питома вага латентних і нетрадиційних конфліктів зростає, і саме такі типи найменше піддаються регулюванню. «Сучасні конфлікти стали одним з провідних факторів нестабільності в світі. Будучи неефективно керованими, вони мають тенденцію до зростання, підключенню все більшого числа учасників, що створює загрозу не тільки тим, хто безпосередньо залучений до конфлікту, а й усім жителям Землі» [5; с. 271].

В сучасному світі відбувається трансформація традиційних методів управління міжнародними конфліктами, велика увага приділяється пошуку нових методів управління міжнародними конфліктами. Нових рис набуває поняття «переговори», адже поступово поширюється практика «мультинаправленої дипломатії» (Multi-Track Diplomacy), яка передбачає співробітництво офіційних осіб – першого напрямку дипломатії (Track-I Diplomacy) з неофіційними представниками – другим напрямком дипломатії (Track-II Diplomacy). Слід зауважити, що «мультинаправ-

лена дипломатія» є не просто поєднанням перших двох напрямків, але й підключенням до них ділових структур, приватних осіб, дослідницьких та освітніх центрів, релігійних діячів, місцевих активістів, адвокатських та філантропічних організацій, представників ЗМІ, а також розподіл функцій між ними.

На форму переговорів вплинули досягнення інформаційного прогресу. Сьогодні існує такий термін як «віртуальна дипломатія» – соціальні, економічні, політичні відносини, які здійснюються за допомогою електронних пристроїв. Застосування інформаційних технологій під час вирішення міжнародних конфліктів може зіграти важливу роль. Яскравий приклад – це проведення Дейтонських переговорів, коли налаштувати зв'язок між учасниками конфлікту та залучити їх до переговорів у традиційному вигляді було неможливо через складність географічних умов. Ситуацію врятували інформаційні технології [12].

Посередництво також видозмінюється. В останньому десятиріччі стала помітною тенденція посилення ролі регіональних організацій в миротворчій діяльності, в тому числі в проведенні миротворчих операцій – як самостійних, так і в співпраці з ООН. Ряд організацій, таких як НАТО, ОБСЄ, ЄС, ОАЄ, АСЕАН, СНД, ін., сформували власні концепції миротворчої діяльності та доктрини такого роду операцій, а більшість з них вже застосували їх на практиці.

Надії у сфері миротворчості на євразійському просторі покладаються на ОБСЄ. «Практика останнього десятиріччя діяльності ОБСЄ довела, що серед інших міжнародних органів, діючих у євразійських конфліктах (ООН, ЄС, НАТО, Рада Європи, СНД, ін.), ОБСЄ закріпила за собою роль ефективного організатора конфліктного моніторингу, переговорного посередництва і особливо постконфліктного врегулювання для створення демократичних політичних механізмів в конфліктних державах та регіонах». Проведені операції: Скоп'є (1992), Грузія (з 1992 р.), Естонія (1993), Латвія (1993), Молдавія (1993), РФ/Чечня (1996, 1996-2000), операція з підтримання миру в Нагорному Карабасі (1993 р., не вдалося розгорнути), Косово (з 1999 р.), моніторинг конфлікту на території Македонії (2001) [9; с. 428].

«Дедалі частіше посередниками виступають «транснаціональні» організації – тобто ті, діяльність яких визначається не регіональними, а функціональними ознаками. Посередництво таких організацій, як Міжнародний комітет Червоного

Хреста, «Міжнародна амністія», International Human Rights Watch, часто є успішним...» [2; с. 155]. Перевага вищезазначених нових учасників міжнародних конфліктів – їх незалежність та неупередженість.

Отже, визначивши особливості сучасних міжнародних конфліктів, можна зробити наступні висновки. Міжнародним конфліктам сучасності притаманні наступні тенденції розвитку: асиметричний характер; переважання групових інтересів над національними; значне розповсюдження ідеологічних конфліктів; зменшення кількості міжнародних збройних конфліктів; зростання одностороннього насильства; виникнення нових форм незбройних конфліктів; зникнення межі між внутрішньодержавними та міжнародними конфліктами. Загальна частота міжнародних конфліктів не втрачає тенденції поступового збільшення, що є загрозою для міжнародної безпеки та стабільності.

Через неефективність традиційних методів регулювання міжнародних конфліктів в сучасному світі велика увага приділяється пошуку нових методів управління міжнародними конфліктами. Деякі з них активно застосовуються, такі як мультинаправлена дипломатія, віртуальна дипломатія, залучення нових посередників до процесу вирішення міжнародного конфлікту (наприклад, регіональних організацій). Однак, поява міжнародних конфліктів внаслідок неочікуваних причин їх виникнення породжує проблему відсутності досвіду їх вирішення.

Список літератури

1. *Гаджиев К. С.* Геополитика. – М.: Международные отношения, 1997. – С. 211.
2. *Капитоненко М. Г.* Міжнародні конфлікти. – Навч. посібн. – К.: Либідь, 2009. – С. 155.
3. *Кинг А., Шнайдер Б.* Первая глобальная революция: Доклад Римского клуба. – М.: Прогресс, 1991. – С. 67.
4. *Лебедева М. М.* Рефлексия конфликтов: новое качество старых ситуаций / М. М. Лебедева // Экономика и политика в современных международных конфликтах / Под ред. А. Д. Богатурова. – М.: МГИМО, 2008. – С. 108-118.
5. *Лебедева М. М.* Политическое урегулирование конфликтов: подходы, решения, технологии. – М.: Аспект Пресс, 1999. – С. 271.
6. *Манойло А. В.* Информационно-психологические технологии разрешения современных конфликтов // Экспертиза. – М.: Роспечать, № 5, 2008. – С. 28.
7. *Манойло А. В.* Проблемы и перспективы исследования информационно-психологических технологий разрешения международных конфликтов. // Право и политика. – № 3, 2008. – С. 596-597.
8. *СІПРІ 2009.* Щорічник: Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: Пер. з англ./ Стокгольм. міжнар. інститут дослідження миру; Укр. центр екон. і політ. досліджень ім. О. Разумкова. – К.: Заповіт, 2010. – С. 37-38, 66.
9. *Торкунов А. В.* Современные международные отношения и мировая политика. – М.: Просвещение, 2005. – С. 428.
10. *Conflict Barometer, 2009.* 18th Annual Conflict Analysis. – Heidelberg: НПК, 2009. – Р. 5.
11. *Баверез Н.* Войны XXI века. // Курсор-пресса. – 2005. – [Цит. 16. 11. 2010] – Дост. з <<http://cursorinfo.co.il/news/pressa/2008/04/14/article2/print/>>.
12. *US Institute of Peace.* Keynote Addresses from the Virtual Diplomacy Conference. – 1997. – [Cited 20-Oct-2010] – Available from <<http://www.usip.org/publications/keynote-addresses-virtual-diplomacy-conference>>

Науковий керівник – Алієв М. М.,
канд. політ. наук, доц.